

Има други стихотворения или отделни техни места, в които не е постигнат патосът на Вазов, своеобразието на неговите стихове, силата и оригиналността им. Такова е например стихотворението „Епитафия“ (прев. Л. Белов). Ето как звучи пък най-силната и характерна строфа в стихотворението „Не се гаси туй, що не гасне!“ (прев. М. Зенкевич):

Того, что никогда не гаснет,
непогасит вам, о тираны“.
Гонимы вами свет — ужасней
Вас поразит огнем вулкана.

Не са предадени сполучливо и някои особености на Вазовата художествена проза.

Несполучливо са преведени и някои заглавия на Ва-ови произведения. Такива са например заглавията на стихотворенията: „Змия на груди“ — за „Змия в пазуха“, „Часто думаю п е ч а л ь н ы й“ — „И често мисля аз п е ч а л н о“; „Ее не провожал я“ — „Кога отплува“.

Такива заглавия имаме и в повестите и разказите. Ако заглавието „Отверженные“ се доближава до смисъла на заглавието „Немили-недраги“, то „Наша родня“ не изразява значението на „чичовчи.“ Би следвало в бележките поне да се изясни значението на тая дума.

Не отговаря на значението на заглавието „Тъмен герой“ и преводът „Безвестный герой“. Б е з в е с т н ы й значи неизвестен, непознат, но не и т ъ м е н — в смисъл, какъвто писателят е вложил в разказа си за тоя герой.

Заглавието „Епоха рождет героев“ не предава иронията на Вазов, която четем в заглавието на големия разказ „Епоха — кърмачка на велики хора“. Наистина, в езика, на който се превежда, не всякога могат да се намерят съответните думи и понятия. Но в много случаи могат да се намерят подходящи думи. Последното заглавие например би могло да се даде „Епоха рождает великих героев“, или „Епоха рождает „героев“, като последната дума се постави в кавички, за да изрази съдържащата се в заглавието на разказа ирония.

В заключение обаче трябва да се каже, че независимо от тия недостатъци, новото начинание на Гослитиздат трябва да се поздравя като голям успех на съветските литератори, на редакторския колектив и на големия брой преводачи, показали отдавна любовта и признателността си към нашия голям класик и неговото литературно дело.

ВЕЛИЧКО ВЪЛЧЕВ

ЗА ИЗДАНИЕТО НА СБОРНИКА „ЧЕРВЕН СМЯХ“¹

Издаването на сборника „Червен смях“ е една навременна инициатива. „Червен смях“ е първото партийно литературно-хумористично списание. В неговия хумор звънти здравият оптимистичен смях на една млада класа — творец на историята. Но в този смях, наред с жизнеутвърждаващите революционни ноти, кипи страстна класова ненавист. Той плющи като камшик, гори като нажежена стомана. Списанието отразява многостранната обществена, политическа и литературна действителност от онова време, то е жив отзвук на острите политически борби.

Издаването на подобни сборници дава тласък на научно-изследователската работа. В това отношение време е нашата литера-

тура да създаде свои традиции. Списание „Червен смях“ отдавна представлява библиографска рядкост. Запознаването с него помага на изследвача да проникне по-дълбоко в литературния живот на времето, пред неговия поглед се разкрива по-пълно творческият образ на много изтъкнати наши писатели, ярко оживява атмосферата на нашия прогресивен литературен фронт.

Сборникът е придружен с предговор от Ангел Тодоров, който правдиво изтъква голямото значение на сп. „Червен смях“, сочи прогресивните традиции, които то приема и доразвива, разкрива трудностите, с които се сблъскват редакторите му. Авторът е съумял вярно да харак-

¹ „Червен смях“, разкази, фейлетони, стихове, карикатури, 1919—1924. Изд. на БКП, София, 1956 г. Редактори и съставители: Росен Петров, Михаил Панев, Рад Каменски.

теризира „Червен смях“ с неговите слаби и силни страни. Правилен е изводът му, че „Червен смях“ е „хумористично списание, което представлява истински етап в развитието не само на прогресивния ни хумор, но и изобщо на нашата революционно-реалистична литература, тясно свързана с партията.“

Между другото Ангел Тодоров пише за тежките условия, при които са работили редакторите и на първо място Д. Полянов, създал сам, без редколегия сп. „Червен смях“. Неправилно е обаче да се изтъква липсата на редакторски колектив, на колектив от сътрудници едва ли не като положителна страна при редактирането на списанието. Действително Полянов сам се е нагърбил с редакторската работа, но това е по-скоро негова слабост. Затова сътрудниците на „Червен смях“ малко са се познавали помежду си и са работили изолирано един от друг. Поради това разкриването на псевдонимите например днес е много трудно и дори Полянов и Кюлявков не бяха в състояние да посочат имената на активни сътрудници на списанието.

От уточняване се нуждае и бележката на автора, че литературните хонорари съществували преди 9 септември като голямо изключение „при някои особени случаи, главно когато някой сътрудник (какъвто е Хр. Смирненски) така активно участва в редакционната работа, че почти е част от редакционния състав.“ Спомените за поета, както и запазената в архива на Полянов сметко-разписка свидетелствуват, че Смирненски също е получавал нередовно хонорарите си и доколкото ги е получавал, са били съвсем скромни (през 1921 г. например по 250 лева месечно).

При разглеждането на сборника ще се спрем на няколко въпроси: за работата над текстовете; за псевдонимите; въпроси около техниката на такова издание и слабости на пояснителните бележки.

Значението на един такъв сборник и ролята, която той трябва да играе, изискват задълбочено проучване, правилен художествен и политически подбор на творбите, веща и сериозна работа над текстовете.

Съставителите на сборника са подбрали ярки, интересни творби от много сътрудници на списанието, включили са немалко хубаво изработени факсимилета на карикатури и илюстрации, които освежават и разнообразяват изданието. Поместени са разкази и стихотворения, фейлетони, остри политически злободневки, разнообразни кратки хумористични форми (епитафии, епиграми, афоризми) — повече от 200 творби от около 45 различни автори. Най-

много произведения принадлежат естествено на Хр. Смирненски — душата на „Червен смях“. Богато е представено и творчеството на Д. Полянов, Кр. Кюлявков и Хр. Ясенов. В сборника е отделено място на почти всички автори, които енергично и системно сътрудничат на списанието: Ангел Каралийчев (Множко Гладнев) и Ас. Разцветников (Хенри Феу), чиито имена стават известни за пръв път от страниците на „Червен смях“, Димитър Осинин, Димитър Найденов (Д. Цензор), Петър Хаджиделев (Пешо Босяка), Димитър Казанджиев (Плебей), автори, израсли непосредствено от работническа среда, като Н. Ф. Гинев и Асен Захариев (Ася Захарчик). Една част от работите, поместени в сборника, са неподписани, или подписани с неразкрити все още псевдоними (Альоша, Sotyr, Пен, Пенчо Пернатов, Търговец, Комунист и други).

Сборникът е илюстриран богато и разнообразно. Поместени са сполучливи и интересни карикатури. Само К. Аръшев и Буюклийски от сътрудниците на списанието са били известни на времето карикатуристи. От страниците на „Червен смях“ израстват такива значителни наши художници и карикатуристи, като Стоян Венев (Пролетарче), Ал. Жендов и Кр. Кюлявков. Активни сътрудници на хумористичния орган на партията, широко представени със свои произведения в сборника, са и по-малко известните карикатуристи Ст. Дсбрев, Хр. Лозев, Б. Зографов, Вл. Мишайков и други. В сборника са поместени и някои карикатури от чуждестранни списания и вестници, използвани в отделни броеве на „Червен смях“, като германското хумористично партийно списание „Der wahre Jacob“, американския вестник „Работническа мисъл“, московските „Известия“...

Може да се каже, че сборникът постига своята основна задача — подобрените материали дават вярна представа за хумора и сатирата на „Червен смях“.

Несъмнено в това отношение са допуснати и известни слабости. Някои от най-хубавите творби на Смирненски например не са включени в сборника, а други с по-малко качества са намерили място в неговите страници. В „Червен смях“ Христо Смирненски израства като пролетарски поет. Това не е отразено ясно в изданието. В него липсват някои ненадминати творби на поета, като „През бурята“, „Йохан“, „Пролетно писмо“, „Въглекопач“, „Глад“... — почти всички печатани през 1921 г.

При по-внимателно преглеждане на сборника читателят се натъква на една негова особеност, покрай която не може да се мине равнодушно. Съставителите унищожават ред пасажки и даже отделни из-

рази и думи, които преценяват като политически неиздържани или погрешни. Тези „съкращения“, малки или големи, несъмнено нарушават целостта на творбата и са недопустими в литературно-издателската работа. От интересната сатирична сценка на Смирненски например „Държавният съд“ са изхвърлени думите на хористите и отговора на Стамболийски всичко 15 стиха, в които е прокарана идеята, че Земеделският съюз греша, като не нанася решителен удар на крупната буржоазия, че не може да бъде

„агнето със здрава кожа
и вълка да бъде сит!“

Подобни „съкращения“ в сборника има не малко (вж. „Изборни зигзаги“, „Ще си признаеш“, „Кой спечели изборите“ — всички от Смирненски — и други).

В „Материали по история на българската комунистическа партия“, в „История на България“, издание на БАН, е изяснена политиката на партията на тесните социалисти от онова време, посочени са нейните слаби страни и грешки. Тези грешки и недостатъци се отразяват в партийния печат изобщо и в частност в хумористичния орган на партията „Червен смях“. Това е правилно изтъкнато и от Ангел Тодоров в предговора към сборника. Грешките са отдавна отчетени и преодолени. Сатирата повече от всеки друг литературен жанр е свързана с конкретния исторически момент. Съставителите на сборника са имали всичката възможност да подберат от разнообразните и богати четири годишнини на „Червен смях“ най-ценното в художествено отношение и най-издържаното от политическо гледище. А там, където има опасност дадена творба, правилна в основната си идейна насоченост, да смути чрез отделни свои части читателя трябва да му се обясни нейното съдържание. Широката възможност в тази посока е използвана от съставителите.

От страниците на сп. „Червен смях“ с оръжието на хумора и сатирата, партията води непримирима, безкомпромисна борба срещу широките социалисти (общоделци) и тяхната политика. Много от изобличителните и силни моменти, насочени срещу общоделците също са изрязани от съставителите на сборника. (Вж. например „Не трябва да се гледа“ от Д. Полянов, „Усетено земетресение“ от Хр. Ясенов (Парацелус), „Поца“ от Ас. Разцветников (Feu) и други.

При по-нататъшното преглеждане и сверяване на текстовете се натъкваме и на други факти от този род. От известната творба на Смирненски „Гергьовденски премервания“, печатана многократно в Избраните съчинения на поета, са съкратени два пасажа — за радикалната партия

(Смирненски пише, че колкото се намалява числеността ѝ, толкова се увеличава озлоблението ѝ) и за „синодалните старци“, които „отишли да се мерят на кантарите при Софийската гара, тъй като обикновените децимали били недостатъчни“. Странно е защо съставителите са намерили за уместно да изхвърлят тези пасажи. Ще посочим за пример само още един случай. В хумористичната сценка „Народния заем“ Смирненски осмива между другото патриотарските настроения на Кирил Христов. Редакторите са се постарали да „спасят“ К. Христов и са зачеркнали съответните реплики.

При поместването на епиграми, епитафии, афоризми съставителите също подбират едни, изоставят други. При този род произведения целостта на творбата не се накърнява и е допустим подборът, но и тук критерият, от който се ръководят редакторите, не всякога е убедителен. От епиграмите „По Ботйов“ например на Н. Ф. Гинев (Болшевик) са отпаднали три (4. Владика, 5. Общоделец и 8. Дружбаши). Епиграмата за владиката е издържана в Ботевски и Каравеловски дух. Читателят естествено си задава въпроса — какво ли би останало от сатирата на Каравелов и Ботев, ако по същия начин се издават техните съчинения.

При сверяването на текстовете се натъкваме и на друга сериозна слабост. Съставителите не са били наясно при означаване на унищожените от цензурата пасажи. Във фейлетона на Смирненски например „Писма до провинцията“ цензурата е зачеркнала 5 пасажа от различна големина. В сборника обаче белите цензурни полета не са означени. Само на две места е оставен по един празен ред, без да се посочва, че тези редове са съкратени от цензурата. (Вж. също „Гергьовденски премервания“ и др.). Всяко посегателство на цензурата несъмнено се отразява върху целостта на творбата и отбелязването му е задължително. Съставителите на сборника е трябвало да се справят с досегашните издания на Избраните съчинения на Смирненски, където белите цензурни полета са прецизно означени.

*

Повечето от сътрудниците на „Червен смях“ печатат своите работи под най-различни псевдоними. Разкриването на псевдонимите, точното установяване на наследството на нашите писатели е съществена задача на литературната ни история. Издаването на сборника несъмнено подпомага разрешаването на тази задача — дава тласък за разкриването на ред псевдоними на талантиливи сътрудници на „Червен смях“. В това отношение съставителите са положили не малко усилия. Установени са ня-

кои неизвестни досега псевдоними на Хр. Ясенов, Кр. Кюлявков и други. Издирен е един от активните сътрудници на списанието — Асен Захариев (Ася Захарчик).

Съставителите обаче не са посочили, че псевдонимите Апис (стихотв. „Честита Нова година“), Кин („След промяната“), Преписал Цванцик („Намерено писмо“), Записал пролетарско чедо („Християнска помощ“), Фашисто Кватрочендо („Мусулиада“) принадлежат на Крум Кюлявков. Тези псевдоними са разкрити от самия автор. Кюлявков е разкрил и псевдонима „Народняк“ на Хр. Ясенов („Съобщение“), което също не е отбелязано.

Доста творби, поместени в сборника, са подписани с „Червен смях“. Някои от тях са посочени като произведения на Полянов, други не са разкрити. В първото тритомно издание на съчиненията на Смирненски редакторите Т. Измирлиев и Т. Боров погрешно отбелязват, че с този псевдоним пишат Смирненски, Д. Полянов и Кюлявков. Между непубликуваните в тритомника творби на Смирненски те сочат стихотворението „Стихониз“, което, както по-късно се установи, е от Д. Полянов. В сборника не е отбелязано, че Полянов е авторът на „Стихониз“. Изобщо може да се твърди, че почти всички творби, подписани с Червен смях, са от Д. Полянов и само няколко от Кюлявков. Досега не е установено авторството на Смирненски върху нито една от тях. На Полянов принадлежи и псевдонимът О. Сливнишки („Съвременна приказка“). Другаде Полянов се подписва с Онуфри Сливнишки.

Издаването на сборника „Червен смях“ допринася за разкриването на някои нови псевдоними. Установи се, че Вл. Бунтарски и Злокобие са на Ал. Добринов. Разкри се, че един от често срещаните псевдоними — Плебей, с който са подписани много талантиливи художествени творби, е псевдоним на младия, малко известен сътрудник на „Червен смях“ Димитър Казанджиев, загинал по време на бомбардировките в София през 1944 година. Неговият брат Любен Казанджиев си спомня добре псевдонимите му, спомня си и конкретните поводи за възникването на някои от работите му. Димитър Казанджиев е автор и на „Диалози из Кюстендил“ с подпис Dim, също и на неподписаните работи „В казармата“, „Кой какво вижда в жената“, „Епитафии“, „Жестоката истина“, „По-скоро“ (по сведения на Л. Казанджиев).

На Смирненски вероятно принадлежи интересния фейлетон „Интервю с ген. Врангел“, подписан с псевдонима Репор-

твор от Червената школа. Духовитите стихчета от фейлетона —

„На вагоне — директория,
под вагоне¹ — територия“

близките на Смирненски многократно са слушали от него. Съдържанието и стилът на творбата също са характерни за пролетарския поет.

Хубаво би било, разкривайки псевдонимите на някои от по-неизвестните сътрудници на списанието, редакторите да дадат и кратки сведения за тях.

*

Правилно съставителите са подредили в хронологически ред материалите, по времето на тяхното публикуване, а не по автори. Много интересно за читателя би било да се включат изцяло автентично няколко броя от „Червен смях“. На първата страница на брой 3 от 1919 г. има бяло поле. Цензурата в безсилна злоба и страх се е опитала да задуши пламенното революционно слово на Христо Ясенов. По сведения на Крум Кюлявков на това място е било поместено стихотворението на Ясенов „Петроград“. Особен интерес представлява брой 9 от същата година. Единствен екземпляр от него е запазен от Кр. Кюлявков. Цензурата унищожава голяма част от художествените материали, поместени в него, унищожава и последните седем строфи на стихотворението на Смирненски „Скитник Сандо пътува из Европа“. Брой 9 е така осакатен от цензурата, че редакцията издава нов брой, който основно се различава от първия. Запазеният нецензуриран брой, с който съставителите са разполагали, би трябвало да се помести изцяло в сборника.

Пояснителните бележки към сборника са написани весто и общо взето са сполучливи. Отделни бележки се отличават със своята задълбоченост, като например бележката за Народния магазин (стихотв. „Ликвидация и реформи“) за Италианските ардити („Ардити“), за Генуезката конференция („Политическа седмица“) и други. Наред с качествените бележки коментарът страда от сериозни празноти и фактически грешки.

Слабост в техническото оформление на сборника е неумението на авторите да свържат повтарящите се имена или събития, които трябва да се пояснят. Често използван метод при такива издания са пратките от една творба към друга — метод тежък и неудобен за този тип сборници, в които едно и също име се среща на много места. За предпочитане в случая е да се изработи азбучен указател на имената,

¹ Би трябвало — под вагоном — навярно случайна грешка.

в който да се посочат всички страници, на които се среща дадено име и мястото, където то е пояснено. По този начин най-лесно и добре се осъществява връзката между текста и пояснителната бележка върху него. Съставителите не са си послужили с тези методи. Те са принудени да повтарят обяснението на едно и също събитие или лице на няколко места или най-често се задоволяват с еднократното му пояснение, като коментарът върху другите творби, в които то се среща, остава непълнен, недоизяснен.

В пояснителните бележки към сборника съществуват много празноти. Десетки имена и събития, за които се говори във фейлетоните и стихотворенията, не са споменати в бележките. В пиеската „Блокът“ от Асен Захариев се говори за Теодор, Андрея, Стоянчо, Костурко. . ., в „Храбрите събленосци“ — за В. Нейков, Д. Казасов, К. Лулчев, С. Злъчкин и др., в „Писмо от Кюстендил“ от Дим. Казанджиев — Плебей — за Р. Алексиев, Клемансо, Габриел Данунцио и др. Този списък с имена, които се нуждаят от обясняване, а изобщо не са споменати в коментара, може многократно да се умножи. Наред с немалкото пропуски и празноти в бележките се забелязва и друга слабост — известна неравномерност в пояснителните текстове. Някои събития, едва споменати в творбата, се обясняват подробно, дават се в историческия им развой, а други се отминават без внимание.

Освен пропуските и повторенията в бележките към сборника „Червен смях“ могат да се посочат и някои фактически грешки и неточности. Авторите погрешно смятат, че в стихотворението „Култура“ от Христо Ясенов (Етиокъл) се осмива Сава Добриянов (Връбчо). Съвсем недву-

смислено в него се говори не за Връбчо, а за Васил Добринов, буржоазен литературен критик, редактор на в. „Слънце“, когото Смирненски също осмива в сатириите си „Критици в ливреи“ и „Най-здравото Великденско яйце“. Неточни са библиографските данни и в бележките за вестниците „Ден“ и „Българан“. Погрешно също така е отбелязано, че през 1921 година Ив. Длъгнеков е кмет на София, всъщност Длъгнеков става помощник кмет, а Крум Попов — кмет. Обективистично звучи лаконичната характеристика на С. Добриянов, в която не е посочена реакционната същност на неговата журналистическа дейност от това време.

В коментара на изданието има някои случаи на пропуски и грешки — вероятно плод на недоглеждане: датата на отпечатването на стихотворението „Ардити“ е 4 август, а не 4 юли; на няколко места в текста след известни имена или събития са поставени цифри, а в коментара цифрите не са изведени и липсват каквито и да било пояснения (вж. „Георгиевденски премервания“, „Намерено писмо“, „Сънят на д-р Данев“ и „Народния заем“).

Накрая ще отбележим и друга една слабост на някои бележки. Пояснявайки добре историческите събития, отразени в дадена творба, авторите не отчитат и не изясняват най-близкия конкретен повод за възникването ѝ (вж. стихотворенията на Смирненски „Когато атовете се ритат, магаретата теглят“ и „Мосулски петрол в Лозана“).

Въпреки допуснатите слабости сборникът „Червен смях“ е едно начало, което трябва да се поздрави.

ЦВЕТА УНДЖИЕВА
НАДЕЖДА ИЗМИРЛИЕВА

КНИГОПИС

Александрова, Лиляна. Има едно щастие. . . Роман. С., Бълг. писател, 1957. 373 с.

Бонев, Петър. Най-тихо е след буря. Повест. С., Нар. младеж, 1957. 211 с.

Босев, Асен. Речено сторено. Стихове за деца. С., Нар. култура, 1957. 100 с. сил.

Ботев, Богдан. Пролетно завръщане. Стихотворения. С., Бълг. писател, 1957. 83 с.

Бояджиев, Димитър. Стихотворения. Предг. Борис Делчев. С., Бълг. писател, 1957. 119 с.

Величков, Михаил. Катерина иде при нас. Пиеца в 6 карт. С., Бълг. писател, 1957. 188 с.

Вълев, Матвей. Отвъд и отсам. Избрани разкази. С., Бълг. писател, 1957. 308 с.

Вълков, Крум. Огън и жупел. Хумор и сатира. С., Нар. култура, 1957. 284 с. с ил.

Давидков, Иван. Светлина от скреж. Лирика. С., Нар. младеж, 1957. 72 с.

Данаилов, Тодор. Гръм от ясно небе. Хумористични разкази. С., Профиздат, 1957. 64 с. с ил.

Даскалова, Лиана. Признание. Стихове. 1953—1957. С., Бълг. писател, 1957. 127 с.

Димитров, Светослав. Харамите от Белоден. Роман. С., Бълг. писател, 1957. 314 с.

Дублев, Димитър. Любов от прозорец. Стихотворения. С., Бълг. писател, 1957. 48 с. с ил.

Зидаров, Камен. За честта на пагона. Драма в 4 д. С., Бълг. писател, 1957. 228 с.

Зидаров, Николай. Сърце под червената връзка. Стихове и поемки за деца и юноши. С., Нар. култура, 1957. 90 с. сил.

Иванов, Вичо. Хора на изкуството. Писатели, художници, артисти. Очерци. С., Наука и изкуство, 1957. 236 с.

Исаев, Младен. Стихотворения и поеми. С., Нар. култура, 1957. 307 с.

Караангов, Петър. Следи по пътя. Лирика. С., Бълг. писател, 1957. 71 с.

Караславов, Георги. Ленко. Повест. С., Нар. младеж, 1957. 268 с. с ил.

Леви, Мони. Обръснатият еж. Басни. С., Бълг. писател, 1957. 64 с.

Левчев, Любомир. Звездите са мои. Стихове. С., Нар. младеж, 1957. 79 с.

Лолов, Любен. Смъртта на Кошута. Разкази. С., Бълг. писател, 1957. 120 с.

Манов, Емил. Недостоверен случай. Повест. С., Бълг. писател, 1957. 204 с.

Манов Емил. Огънчето. Разкази и новели. С., Нар. младеж, 1957, 200 с.

Матеев, Пантелей. Избрани стихотворения. С., Бълг. писател, 1957. 216 с.

Найденова-Стоилова, Ганка. П. К. Яворов. Ист. литер. изследване. ч. I. С., Наука и изкуство, 1957. 496 с.

Пенев, Крум. Скитници на път. Стихотворения. С., Бълг. писател, 1957. 208 с.

Русалиев, Владимир. Стихотворения и поеми. С., Бълг. писател, 1957. 176 с.

Русев, Пеньо. История на българската литература от Смирненски до наши дни. Лекции. С., Наука и изкуство, 1957. 320 с.

Северняк, Серафим. Десет разказа. С., Бълг. писател, 1957. 162 с. с ил.

Спасов, Павел. В началото на века. Роман. С., Бълг. писател, 1957. 560 с.

Стефанова, Невена. Стихове. С., Бълг. писател, 1957. 87 с. с ил.

Редакционен комитет

ПАНТЕЛЕЙ ЗАРЕВ — главен редактор

АТАНАС НАТЕВ, БОРИС ДЕЛЧЕВ, ГЕОРГИ ДИМОВ, ГЕОРГИ ЦАНЕВ, ЕМИЛ ГВОРГИЕВ,
ЛЮДМИЛ СТОЯНОВ, ПЕТЪР ДИНКОВ, СТОЯН КАРОЛЕВ, ТОДОР ПАВЛОВ

Редактор-секретар — Христо Йорданов